

GROOT IS DE ARTEMIS VAN EPHEBUS

Schrijven over Ephesus is niet makkelijk. Er bestaat zoveel informatie over Ephesus dat enkel een samenvatting meer paginas zou beslaan dan alle info over de andere sites van de Ionische beschavingen.

Maar toegegeven, Ephesus is indrukwekkend. De Celsius bibliotheek is een keurmerk voor de toeristische info-sites rond Turkije en het theater is enorm met een accoestiek die zelfs vandaag nog tot de verbeelding spreekt.

Hoewel er al **bewoning was tijdens de neolitische periode**, zijn het waarschijnlijk ook de Achaeërs die in de buurt van de Sint-Johannes-basiliek de stad hebben gesticht (3.500 jaar geleden). Resten van keramische potten bevestigen dit.

Onze historici uit de Oudheid (Pausanias, Strabo en Herodotos) zien de koningin van de Amazones (die aan het Noord-Oosten van de Zwarte Zee, zouden hebben geleefd) als stichtster.

Misschien heeft dit te maken met de sterke verering van de moedergodin die zeker bij de plaatselijke bevolking van Ephesus aanwezig was. Maar dat is een gissing.

In **650** vielen de Cimmeriërs de stad binnen en **verwoesten de tempel van Artemis**. Zij werden teruggedreven en daarna werd de stad geregeerd door tyrannen (let op, dit woord betekent niet hetzelfde als wat wij er nu onder verstaan). Na een opstand werd de stad geregeerd door een raad die men de **Cureten** noemde. De stad kende een bloeiperiode en bracht **verschillende kunstenaars** (de dichter Callinus en satyrist Hyponax, de schilder Parrhassius) en **wetenschappers** voort (de filosoof Heraclitos, de grammaticus Zenodotos en de fysici Soranus en Rufus).

In **560** kwam het onder controle van de Lydiërs en koning Croesus. Deze behandelde de bevolking met respect en voorzag zelfs fondsen voor de heropbouw van de Artemistempel. Dertien jaar later kwamen ze onder controle van de Perzen.

Toen de **belastingen te hoog** werden, vervoegden ze de **Ionische opstanden** en ook later vochten ze met de Grieken tegen de Perzen.

Maar eigenlijk hadden de oorlogen weinig invloed op het leven in de cosmopolitische wereldstad die Ephesus was. Ondanks wisselende bezetting bleef de **stad voorspoedig en een oord van immigratie**. In **356** stak de gek **Herostratus** de Artemistempel die intussen was heropgebouwd in brand, in de hoop zo vermeld te worden in de geschiedenisboekjes. Dit jaar was ook het geboortjaar van Alexander de Grote en toen de man in 334 de Perzen versloeg bood hij aan de tempel (die men opnieuw aan het oprichten was) te financieren wat fijntjes door de Efezers werd geweigerd onder het mom dat het ongepast was dat een God een tempel voor een andere God zou financieren.

Door het **dichtslibbingsproces** werd onder bewind van een van de generaals van Alexander, de **stad twee kilometer verplaatst** en daar bleef ze de volgende vijfhonderd jaar.

Daarna werd de stad opeenvolgend veroverd door Seluciden, Egyptenaren en Pergamon. Toen de heerser van Pergamon stierf liet hij de stad over aan de Romeinen. Deze zagen echter hoe rijk de stad was en sleepten de rijkdommen naar Rome, bovendien vulden ze hun zakken met hoge belastingen.

De Efesers slaakten dan ook een zucht van opluchting toen in 88 een generaal van Mithridates, koning van Pontus, de Romeinen versloeg.

In dat jaar namen de steden van Klein Azië **wraak op de Romeinen** in wat bekend staat als de **Aziatische vespers**. 80.000 Romeinse burgers werden vermoord op basis van hun Latijns accent. Misschien was dit een generale repetitie voor de Brugse metten waar ook de franstaligen op basis van hun accent voor het bijltje gingen. Wie weet, niet alleen wij kunnen leren uit de geschiedenis.

Maar een paar jaar later zaten de Romeinen er terug en via taksen met terugwerkende kracht haalden ze hun gram. Toen **Augustus** in het jaar 27 aan de macht kwam kreeg de stad haar oude status terug. **Ephesus werd na Rome de belangrijkste stad** met in het jaar honderd ongeveer een **half miljoen inwoners**.

De stad bleef bekend om haar **Artemistempel** (één van de zeven wereldwonderen), het **theater** dat plaats bood aan 25.000 mensen, een ingenieus systeem van **aquaducten** die de ganse stad bevoorraden en de **Celsiusbibliotheek**.

In het jaar **263** vernietigden de **Gothen** de stad en de tempel. De bloeiperiode was voorbij hoewel de stad ook in Byzantijnse tijd nog belangrijk bleef. Johannes Chrysostemos, de aartsbisschop van Constantinopel, verordende in 406 de afbraak van de resten van de Artemistempel. In **614** was er een **zware aardbeving** en door **verzilting** verdween de haven en daarmee ook het belang van Ephesus. Daarna werd het veroverd door de Arabieren en later door de Seldsjoeken maar toen (we spreken al over het jaar 1071) was het nog slechts een dorp in plaats van een stad.

Toch zijn er in de periode van de bloeitijd nog belangrijke momenten geweest, onder andere het **bezoek van Paulus** aan de stad en de **concilies van Efese**.

Vandaag maakt de site deel uit van **Selçuk**, een provinciestedje dat een ideale uitvalsbasis is om de Ionische beschavingen én Efese te verkennen. Je vindt er makkelijk heel leuke en goedkope pensionnetjes, de prijzen zijn redelijk en ondanks het toeristische karakter is het aangenaam om er te vertoeven.

De duistere filosoof

Heraklitos leefde in Ephesus van **535 tot 475** en was afkomstig uit een rijke aristocratische familie.

Hoewel hij een belangrijke functie had kunnen uitoefenen, weigerde hij dit en begaf zich op het pad van de filosofie.

Wat van hem, net zoals van de andere natuurfilosofen, bewaard is gebleven zijn fragmenten, zinnen en uitspraken van anderen over zijn filosofie.

Heraklitos schreef **raadselachtig**, vele van zijn zinnen zijn raadsels met een raadsel in. Hij gebruikt dikwijls **beeldspraak** en bewust kiest hij ervoor zijn lezers uit te nodigen om grondig na te denken. Deze beeldspraak wordt hem niet in dank afgenomen en men noemt hem dan ook de 'duistere' of 'raadselachtige' filosoof.

Hij maakte zich niet geliefd door zijn uitspraken. Van de Efezers zei hij dat ze er beter aan zouden doen alle volwassen mannen te laten ophangen en de stad te laten regeren door baardloze knapen. Homeros zou men van de lijsten moeten schrappen en laten geselen. Bij zijn voorgangers vindt enkel de filosoof Teutamos genade in zijn ogen maar die filosoof verkondigde dan ook dat alle mensen slecht waren. Hij schatte macht, verkregen door zelfbeheersing, hoog terwijl hij hartstochten verfoeide.

Als **grondelement** stelde Heraklitos het **vuur**. De wereld is noch door mensen, noch door goden gemaakt, zij was altijd, is nu en zal altijd zijn, een eeuwig levend vuur dat nu eens opflakkert en dan weer uitdooft. Transformaties van het vuur zijn in de eerste plaats de zee, de helft van de zee is aarde, de andere helft wervelwind. Op dat vlak kan men stellen dat hij, net als de andere natuurfilosofen een element kiest om de wereld te verklaren.

Voor Heraklitos is **alles voortdurend in beweging** (panta rhei) en in **verandering**. De enige werkelijkheid bestaat erin dat alles in verandering is. Daarnaast geloofde hij in de **eenheid van tegendelen**. Een pad omhoog is hetzelfde als een pad omlaag. Goed en kwaad zijn één. Strijd is noodzakelijk en leidt tot eenheid.

Vanuit deze stellingen klinken zijn uitspraken aannemelijk, maar tegelijk vreemd voor wie de achtergrond niet kende. Toch legt Heraklitos hier de basis van het dialectisch denken dat veel grondiger door Hegel zal uitgewerkt worden. 'Je kan niet twee keer in dezelfde rivier stappen'. Inderdaad, alles verandert voortdurend.

Maar zelfs voor ons dagdagelijks denken is dialectiek niet zo makkelijk. In onze kenniswereld gaan we uit van dingen die we een naam geven om met mekaar te kunnen communiceren. Maar zodra we dingen uit hun tijd en ruimte nemen, om ze 'eeuwig' te laten voortbestaan, vergeten we dat alles aan tijd en ruimte is gebonden. Om de werkelijkheid te verklaren moeten we voorzichtig zijn wanneer we dat doen. En als we dat doen moeten we achteraf zeker testen aan de praktijk of het wel klopt.

Zover staat Heraclitos nog niet, maar hij heeft tenminste die verdienste dat hij de **basis van het dialectisch denken** heeft gelegd.

De site van Ephesus

Ephesus kent een lange en boeiende voorgeschiedenis. De bouwwerken en constructies die gerestaureerd zijn, verschillen dikwijls eeuwen in de tijd. Om een beetje richting en tijdsgevoel te krijgen is het daarom noodzakelijk vooraf geïnformeerd te zijn. Er bestaat een **handig brochuurtje** dat de meeste belangrijke bouwwerken in een 'reconstructie'-versie laat zien en tevens bij elk monument uitleg geeft over wie het heeft laten oprichten en in welke periode dat is gebeurd.

Bij de ingang van de site kan je het aanschaffen en geloof me, je kan het gebruiken en het maakt je bezoek nog eens zo interessant.

Eigenlijk volg je twee grote straten, waarlangs verschillende monumenten zijn opgericht, de **Kuretenstraat** en de **Marmereen straat**.

Zoals in de meeste sites vind je er onder andere de markt, het gemeentehuis, de baden, het theater ... maar wat Ephesus onderscheidt van andere sites is de staat waarin alles nog terug te vinden is. Het was een **rijke stad** en **langs de straten** werden verschillende **monumenten** en **triumfbogen** opgericht.

In de sectie die hieronder volgt vind je een overzicht van de **enkele monumenten** met telkens een beetje uitleg.

De Celsus bibliotheek (114-125)

Misschien wel één van de meest indrukwekkende gebouwen uit de Oudheid. Gebouwd in opdracht van een gouverneur van Ephesus in de Romeinse periode. In de leeszaal werden ongeveer **12.000 perkamentrollen** bewaard. Celsus is begraven onder de bibliotheek die ook zijn naam kreeg. De bib was 23 meter op 17 meter en had drie verdiepingen. In de nissen aan de voorzijde staan vier beelden die de deugden die Celsus nastreefde vertegenwoordigen, nl. wijsheid, deugd, verstand en kennis. In de derde eeuw vernietigd door een aardbeving en een brand. De voorgevel is terug gereconstrueerd en in de reconstructie werden ijzeren verstevingen aangebracht om het te behouden voor aardbevingen.

Theater van Ephesus

Naar het schijnt zou **Lysimachus** (zie ook hoger) in de derde eeuw voor onze jaartelling opdracht gegeven hebben te starten met de bouw van het theater. Een beetje gek, want **de man was een boeman** voor de Ionische staten, waarvan hij sommige vernietigde. Maar stellen dat hij verantwoordelijk is voor dit theater is de waarheid geweld aandoen. Het was tijdens de **Romeinse periode** dat het theater de vorm kreeg die het nu heeft, met **25.000 plaatsen**. In het theater werden niet alleen toneelopvoeringen gehouden. Ook gladiatoren vochten er tegen elkaar en tegen wilde beesten. Opgravingen hebben hun (natuurlijk anonieme) lijken gevonden.

De openbare toiletten

De publieke toiletten in Ephesus dateren uit de eerste eeuw (Romeinse tijd). Er was plaats voor meer dan dertig personen en deze ruimte was ook een ontmoetingsplaats. In koudere periodes zonden de rijken hun **slaven** naar het toilet om dit **voor te verwarmen**. Onder de toiletten was waterafvoer voorzien. Eerst waren ze kosteloos maar keizer Vespasianus had geld nodig, dus liet hij hiervoor betalen. Zijn zoon en opvolger Titus begreep dit niet. De toiletten hadden immers een sociale functie. Vespasianus hield toen een geldstuk onder de neus van zijn zoon en vroeg hem eraan te ruiken. Daarop deed hij de gevleugelde woorden 'pecunia non olet' oftewel 'geld stinkt niet'.

De huizen van Ephesus

Sinds enkele jaren kan je ook - wel mits bijbetaling - toegang krijgen tot de restauratiewerken van de huizen in Ephesus. Hoewel nog niet voltooid geeft het een beeld hoe de aristocratie in die tijd leefde. Hieruit blijkt eens te meer dat Ephesus een rijke stad was.

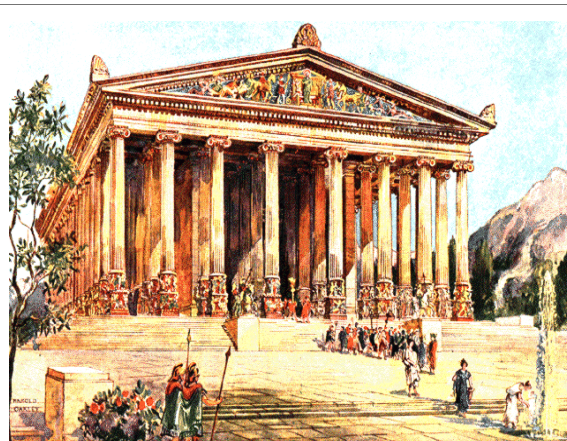
Het zou evenwel interessant zijn moesten archeologen ook eens het huis van een doorsnee gezin reconstrueren, al was het maar om ons de realiteit van het leven van alledag te laten zien.

Er zijn zoveel monumenten te zien in Ephesus dat een bezoek zeker de moeite waard is. Het internet wemelt van sites waarop je alle monumenten van Ephesus kan zien.

Groot is de Artemis van Efeze

Artemistempel nu

Reconstructie van de Artemistempel

Artemis van Efeze

Aan de rand van Selçuk (een paar honderd meter van het museum) vind je de overblijfselen van het Artemesion, de tempel opgericht voor Artemis en ooit één van de **zeven wereldwonderen**. Eén armzalige zuil, waarboven in de lente meestal een nest van ooi-evaars. In het **museum** zelf, beslist een aanrader, vind je een afbeelding van Artemis.

De tempel moet inderdaad prachtig zijn geweest. **Philon van Byzantium** die over de zeven wereldwonderen schreef (hoewel aangenomen wordt dat het iemand anders was die dit schreef) zei het als volgt: *'Ik heb de stadswallen en de hangende tuinen van het oude Babylon gezien, het standbeeld van de Olympische Zeus, de Colossus van Rhodos, het prachtige werk van de hoge pyramiden en de tombe van Mausoleus. Toen ik echter de tempel van Ephesus zag, stelde dit alle andere wonderen in de schaduw.'*

De rol van de **moedergodin** in Anatolië is enorm belangrijk en alle historici geven toe dat de verspreiding van deze moedergodin cultus zich uitstrekt tot andere delen van Azië en Afrika.

In verschillende sites in Turkije stelt men vast dat op de grondvesten van oude tempels nieuwe werden gebouwd en die oude tempels waren meestal gewijd aan Kybele.

De afbeelding van Kybele is meestal onder twee vormen. Enerzijds de zwangere vrouw met grote borsten wat duidelijk een symbool is van vruchtbaarheid, anderzijds gezeten op een troon met aan weerszijden van de troon wilde dieren, waarop zij de hand legt, wat duidelijk een teken van macht weerspiegelt.

In Anatolië start het neolithicum in Çatal Hoyük en - zoals ik in het begin schreef - hier leidde dit niet tot het ontstaan van klassen! De moedergodin blijft de belangrijkste.

Als je het museum van Anatolische beschavingen in Ankara bezoekt, zie je heel duidelijk aan de afbeeldingen van goden en godinnen dat de moedergodin ook in andere beschavingen een belangrijke rol blijft opeisen (dit geldt bv. ook bij de Hittieten en hun voorgangers de Hatti, maar zelfs in de periode waar andere beschavingen de overhand halen komt de moedergodin, zij het onder andere vorm, terug).

In andere landen (bv. Egypte) zien we dat de moedergodin vrij snel een ondergeschikte rol krijgt aan de mannelijke goden. Dat gold trouwens ook voor Griekenland.

Anatolië is een bakermat van culturen. In de Lycische beschaving (rond Antalya) bleek dat de gemeenteraad bv. werd voorgezeten door een vrouw. Waarschijnlijk is het niet verkeerd te stellen dat de duizenden jaren traditie van moedergodinculturen in Anatolië langer bestaan heeft dan elders.

Het is in dat kader dat wij het Artemesion moeten beschouwen. Opgericht op een oude tempel van Kybele, vinden we veel meer gelijkenissen tussen Artemis en Kybele dan tussen de Anatolische Artemis en de Griekse Artemis. Waar de Griekse Artemis de godin is van de jacht en zeker ondergeschikt aan de oppergod Zeus, is de Anatolische Artemis een symbool van én vruchtbaarheid (de vele borsten of testikels zoals sommigen beweren) én macht (de wilde dieren aan weerszijden).

Het Artemesion moet - zo stellen althans de meeste historici - ook een soort van bedevaardsoort zijn geweest voor velen.

Te verwonderen is dit niet. Ephesus was een cosmopolitische stad die weinig problemen heeft ondervonden van de vele oorlogen en het bleef steeds een belangrijke handelsstad met een bevolking die bestond uit honderduizenden.

Stel je echter niet voor dat de tempel uitsluitend voorbehouden was aan verering voor Artemis. Integendeel. De tempel werd ook gebruikt voor handel en voor geldzaken.

Typerend is echter dat telkens de tempel is vernietigd de lokale bevolking erop staat die zelf weer op te bouwen en dikwijls nog in grotere luister dan voorheen.

Dit is echter niet enkel om religieuze redenen. Ook als handelscentrum betekent de tempel macht. Het Efeze van tweeduizend jaar geleden verschilt immers enorm met het huidige provinciestedje Selçuk.

Maar net door de cosmopoliteit van Ephesus was het ook een aantrekkingspool voor handelaars én religieuze groepen. De stadsmagistraten zorgden er voor dat én die groepen én de handelaars maar ook de machtige gilden die bestonden in Ephesus, vreedzaam naast elkaar konden leven. Godsdienstvrijheid bestond en er leefden ook vrij grote joodse gemeenschappen.

De Artemistempel was voor velen (zelfs zij die andere godsdiensten hadden) een symbool van het welvarende Ephesus én bij de lokale bevolking het symbool van hun volksgeloof (de moedergodin). 'Heidense' maar ook christelijke bronnen geven toe dat het geloof in de Artemiscultus wijdverspreid is over Azië en zeker over Klein Azië.

En dan komt Paulus in het beeld. De bekeerde Romein die twee jaar in Ephesus woont en plots moet gaan vluchten. Ik wou weten hoe het plaatje in elkaar zat.

Eerst dacht ik dat het te maken had met de vrouwonvriendelijke uitspraken van deze apostel, maar dat zal waarschijnlijk niet kloppen. Waarom, vele cultussen die bestonden waren eveneens vrouwonvriendelijk.

Het feit dat er een **joodse bevolking** leefde in Ephesus (men schat ongeveer op 10% van de bevolking maar sommigen schatten het hoger) geeft echter meer duidelijkheid. Paulus, die geboren was in Tarsus en eerst een christenvervolger was, heeft zich bekeerd tot het christendom. Maar hij blijkt ook van joodse afkomst te zijn (de stam van Benjamin). Binnen de joodse gemeenschap had men verschillende strekkingen en de eerste bekeerlingen kwamen uit de joodse gemeenschap.

Nu blijkt dat **binnen de christelijke groepen ook grote verschillen** waren. En binnen die christelijke gemeenschappen was Paulus zeker geen onbesproken figuur. Veel had te maken met de gemeenschappelijke roots van christendom en jodendom. Een cruciale vraag was bv. of christenen zich moesten laten **besnijden**. Paulus meende van niet, maar veel bekeerde joden meenden van wel. Paulus gaat zich dan ook vooral toeleggen op het bekeren van 'heidene' (niet joden) en door afstand te nemen van bepaalde tradities bij de joden (zoals de besnijdenis) heeft hij daarin meer succes.

Verschillende joodse groepen in Anatolië hadden belangrijke posities en ook in de stadsraad van Ephesus zaten joden, die net als de gilden eigen privileges hadden. Vermoedelijk waren de meeste christenen (en dat was in Ephesus een kleine groep) bekeerde joden, onder hen ook sommigen met belangrijke posities.

De '**heilsboodschap**' die Paulus predikte zal echter **zeer weinig aangeslagen** hebben bij de bevolking van Ephesus. '**Zijn Koninkrijk kome**' - een normale uitdrukking in die prediking - was voor de bevolking van Ephesus een gruwel. Iedere nieuwe koning betekende immers opnieuw moeilijkheden en oorlog en daar was de handelsstad niet mee gediend.

Volgens de handelingen van de apostelen komt Paulus in conflict met de zilversmid Demetrius omdat hij het aanbidden van beeldjes van de godheid Artemis bestempelt als **afgoderij**. De centrale vraag die nu rijst is waarom die Demetrius zo woest wordt op Paulus. De meeste beeldjes die werden gemaakt waren immers uit hout of stenen en niet uit zilver.

Demetrius (als we die bronnen mogen geloven) neemt het voortouw om te ageren tegen Paulus en een grote menigte volgt hem naar het theater. Daar wordt Paulus **belet om te spreken door twee andere christenen**, allebei afkomstig uit Macedonië (dus geen allochtone christenen van de stad). Verder vertellen de handelingen dat een stadsmagistraat uiteindelijk zegt dat de **prediking van Paulus niet gericht is tegen de Artemis van Ephesus** (in die tijd was het de Diana van Ephesus geworden) omdat iedereen wel weet dat de Artemis de grote godin is en vraagt hij de menigte te vertrekken en het gerecht zijn werk te laten doen.

De menigte scandeert twee uur 'groot is de Artemis (of Diana) van Ephesus.'

De vraag die zich stelt is waarom Paulus zich laat vergezellen door twee 'buitenlandse' christenen terwijl er toch voldoende 'allochtone' christengroepen zijn in Ephesus. Deze christengroepen zijn echter - overwegend - bekeerde joden en waren goed geïntegreerd in de stad. Zij vertegenwoordigden binnen het beginnende christendom een andere fractie en hielden zich (waarschijnlijk) afzijdig.

De relatie tussen 'handel' en de 'centrale tempel' zal eveneens belangrijk zijn geweest. In Sardes bv. hadden de joden een synagoge (dit is nu een van de zeven kerken van de apocalyps en de restauratie is knap) die eveneens diende als handelscentrum.

Het feit dat Paulus nooit meer terugkomt naar Ephesus is niet te verwonderen. De macht van de moedergodin is zeker in de eerste eeuw nog enorm sterk en Paulus zal wel slim genoeg geweest zijn om niet opnieuw in botsing te komen met een grote menigte.

Na de vernietiging door de Gothen in 263 wordt de tempel later heropgebouwd door de (tot het christendom bekeerde) Romeinse keizer en wordt het een kerk.

Op het moment dat godsdienst en staat samenkomen, zal het christendom - helaas - op een vrij bloedige manier andere godsdiensten proberen te vernietigen.

In 314 zal op het concilie van Ancyra de **aanbidding van de godin Artemis verbieden**. In 324 wordt het christendom onder keizer Constantijn de enige erkende godsdienst en **vernietigt vele tempels in Klein Azië** en brengt de **rijkdommen over naar Constantinopel** waar hij de zetel van zijn keizerrijk heeft gevestigd. In 353 wordt de verering van 'afgodsbeelden' bestraft met de dood. In 363 wordt opdracht gegeven **alle heidense tempels te vernietigen** en de heidense priesters ter dood te veroordelen. Na een korte periode van religieuze tolerantie (363-365) wordt de 'heidense' keizer vermoord en de nieuwe (christelijke) keizer Flavius start met de **verbranding van de bibliotheek van Antiochië**. In 360 worden massa's boeken verbrand en de vrienden van Justinianus (keizer tussen 363-365) worden verbrand of onthoofd. In 383 wordt in Constantinopel de **tempel van de godin Afrodite omgevormd tot bordeel** en de tempels ter ere van de zonnegod en Artemis omgevormd tot **stallen**. En zo gaat het door de volgende jaren. Vernietigen van oude tempels, vermoorden van heidense priesters, verbranden van boeken. In Gaza laat de 'heilige' (ja hij werd heilig verklaard) Porphirius alle heidenen ophangen en wie goede relaties zou hebben met heidense burens wordt geëxcommuniceerd. In 406 verordent Johannes Chrysostomos de **volledige afbraak van de oude Artemistempel in Ephesus** (die intussen wel was omgevormd tot kerk) en delen ervan zullen later in de Aya Sophia worden gebruikt. **Dit is het definitieve einde van de Artemistempel. Slechts één zuil rest.**

EVEN TUSSENDOOR

Geschiedenis is zoeken naar verklaringen. Is leren uit het verleden. Soms zijn die verklaringen niet wat we zelf zouden willen. Dit jaar is het Paulusjaar. Velen gaan op zoek naar de plaatsen die hij heeft aangedaan. Dat is goed, dat is belangrijk. Het vroege christendom was veel opener dan het christendom dat zich met de Romeinse keizers heeft verbonden. Voor vele christenen was het een revolutionaire godsdienst en het woord 'christos' betekende in het begin van onze jaartelling 'bevrijder'.

Kautsky, een sociaal democraat waarvoor ik een enorm respect heb, stelt dat het christendom in zijn beginfase revolutionair was, maar zodra het zich verbond met de macht een onderdrukkend instrument van de bevolking werd.

Dat geldt niet alleen voor het christendom. Wanneer een filosofie (of het nu christendom, islam of marxisme is) verwordt tot een ideologie dan loopt het mis. Ik mag mezelf dan marxist noemen maar veroordeel tegelijk de misdaden van onder andere een Pol Pot of een Stalin. Net zoals ik onze huidige 'sociaal democraten' veroordeel die, groot geworden op de rug van de werknemers, liberalen zijn geworden.

Maar tegelijk heb ik een diep respect voor vele overtuigde christenen die zich inzetten in sociale bewegingen, voor vele overtuigde moslims die volop strijden voor scheiding van godsdienst en staat en voor degenen die het marxisme niet zien als een ideologie maar als een methode om onze samenleving te analyseren.

Neutraliteit bestaat niet. Je kan alleen proberen zo objectief mogelijk te zijn zonder te verbergen waar je zelf voor staat. Een opsomming van beelden, feiten en jaartallen zegt niets. Geschiedenis moet iets levends zijn.

Ik sta veel stil bij de filosofen. Zij fascineren mij. En eigenlijk zijn al die filosofen heel weinig bezig met de (menselijke) realiteit. Maar zij groeiden op in hun wereld die voor hun realiteit was.

Zo ben ik, net als mijn lezers, een kind van mijn realiteit. Ik heb geen dogma's en stel vast dat ik door het schrijven van deze tekst weer veel heb bijgeleerd.

Ik wil de grondslag kennen van de maatschappij waarin ik leef. Daarom verdiep ik mij in de Ottomaanse geschiedenis maar ook in die van het verleden van de Ionische beschavingen. Daar zit een raakpunt in. Het zoeken naar identiteit. Maar makkelijk is dit niet. Ik denk dat het honderd keer moeilijker is voor de migranten die naar België zijn gekomen. Zij hebben niet de privileges die ik heb.

Ondanks mijn slechte kennis van het Turks, kan ik integreren en mezelf blijven. En ja hoor, eens terug in België eet ik goede oude rauwe hesp en een pan eieren met spek. Ook dat is een deel van mijn cultuur. Waarom niet.

Als een cultuur een ideologie wordt is het net zomin een cultuur als een filosofie die tot ideologie wordt.

SAMOS, DE TWIJFELACHTIGE BONDGENOOT

Het eiland Samos was een bittere rivaal van Miletus en in de zevende eeuw voerden ze zelfs oorlog hoewel ze behoorden tot dezelfde statenbond.

Samos kende een bloeiende wijncultuur en net zoals Milete wilden ze overal kolonies stichtten, waardoor ze rivalen werden.

Samos kende zijn hoogste bloei in de zesde eeuw.

Heel belangrijk voor Samos is de verering van de godin Hera (echtgenote van Zeus) voor wie een tempel werd opgericht die behoort tot het erfgoed van de Unesco hoewel nog enkel één zuil overeind staat.

Ook deze tempel werd in het verleden vernietigd maar weer heropgebouwd door Polycrates.

Polycrates is wel de bekendste figuur van het eiland dat hij als tyran regeerde van 538 tot 522. Hij patroneerde ook de poëet Anakareon en andere wetenschappers. Politiek speelde hij weliswaar een spel, door verbonden af te sluiten met onder ander Egypte en later met de Perzen.

Samos had een belangrijke vloot die hij bemande met zijn politieke tegenstanders met de bedoeling ze op reis om te brengen. Maar de vloot keerde zich tegen hemzelf en slaagde er bijna in Samos in te nemen.

Later, maar dan zijn we al in de Romeinse tijd, zou Caligula het paleis van Polycrates laten ombouwen tot paleis voor hemzelf.

Het is de enige van de Ionische stadsstaten die ik nog nooit heb bezocht, dus hou ik het hierbij.

CHIOS EN ERYTREA

WIJN UIT CHIOS

Dit (nu Griekse) eiland ligt zo'n beetje in mijn achtertuin en is via een bootuitstap vanuit Çesme op een half uurtje te bereiken.

De eerste bewoning dateert van het neolithicum en situeert zich in het noorden van het eiland. Ook hier stelt men vast dat in deze periode een klassenloze maatschappij heeft bestaan waar de opbrengst van het voedsel (graan en vlees) gelijkelijk onder de bevolking werd verdeeld. Men leidt dit ook af aan het feit dat alle huizen dezelfde grootte hadden (dus geen villa's of kastelen).

In de zevende eeuw was het deel van Ionische statenbond en sloeg zelf eigen munten met het symbool van de sfinx. Tweehonderd jaar later was de bevolking uitgegroeid tot 120.000 waarvan het merendeel rond de stad Chios die rechtover Çesme ligt.

Toen het echter op vechten aankwam tegen de Perzen sloot Chios zich als laatste aan bij de andere Ionische staten. Blijkbaar was hun aansluiting (net zoals andere stadsstaten) meer bekeken vanuit strategisch en economisch standpunt dan wel om te komen tot een echt eengemaakte nieuwe statenbond.

Hun voornaamste uitvoerproduct was wijn, en de wijn uit Chios stond nog hoger aangeschreven dan die uit Samos. Tot in Oost-Rusland en opper-Egypte zijn amfora gevonden met het kenmerk van de sfinx dat tekenend was voor Chios.

Nadat het in handen gekomen was van de Romeinen, kwam het onder Byzantijnse heerschappij. Daarna kwam het onder Genuese controle. Het eiland bleef echter een begeerde buit én voor de piraten én de Byzantijnen én de Ottomanen.

Maar het eiland bleef tot 1566 in Genuese handen en zelfs toen het door de Ottomanen was veroverd, bleef het een vrij grote vorm van autonomie kennen. De Ottomanen beperkten zich tot een kleine bezettingsmacht aangevuld met de (allochtone) joodse bevolking en sefardische joden die na het aan de macht komen van Albrecht en Isabella Granada moesten verlaten.

In 1822 kwamen patriotische Grieken naar het eiland en hoewel aanvankelijk weigerachtig, vervoegde de plaatselijke bevolking de strijd tegen de Ottomanen (hoewel het een heel beperkte overheersing was). Het gevolg was verschrikkelijk. De sultan zette een vergeldingsactie in en slechts 20.000 inwoners bleven in leven na een massale slachtpartij. In 1881 trof dan nog een zware aardbeving het eiland wat weer aan duizenden het leven kostte. De joden ontvluchtten het eiland in 1822 en tijdens de tweede wereldoorlog toen de nazi's het eiland bezetten.

Nu heeft de bevolking van Chios het hoogste BNP van Griekenland, omdat zij er ongeveer 50% van de Griekse schepen onder controle hebben. Hoe een dubbeltje kan keren.

HET ORAKEL VAN ERYTHRAE

Op het schiereiland Karaburun, dicht bij de huidige Turkse gemeente Ildırın, liggen de ruïnes van wat ooit Erythrae was, een van de stadsstaten van de Ionische statenbond.

Eigenlijk lag de stad Erythreia in de golf die dezelfde naam draagt, zo'n 22 km verwijderd van Çesme. Het was **geen belangrijke stadsstaat** en net als Chios en Samos stond het **bekend om zijn wijnproductie**.

Toch was het geen arme stad en hoewel zij een analoge geschiedenis kenden als de andere Ionische staten, bleef het zelfs onder bezetting welvarend.

Ook Erythrae kende een orakel ter ere van Apollo en de eerste profetes was **Sybilla**. Zij zou de goddelijke afkomst van Alexander de Grote hebben voorspeld. Een andere sybille zou de **val van Troje** hebben voorspeld.

Wat echter geen van de sybilles heeft voorspeld is de teloorgang van de Karaburuni-druif, want in tegenstelling tot Samos en Chios is er geen wijnteelt van betekenis meer op het schiereiland.

REISTIPS

Deze tekst is niet nieuw. Het is een samenbrengen van wat allang bestond en hopelijk zit er voldoende structuur in om interesse te wekken. Ik wil mijn enthousiasme delen en daarom geef ik enkele reistips.

Wie Turkije wil verkennen doet er goed aan het land op te delen in verschillende regio's en telkens voor korte of langere tijd één van die regio's te verkennen.

Hoe verken je nu het best deze streek?

Als je dat wil doen, is de maand april/mei ideaal, omdat de hitte van de zomer dan nog niet heeft toegeslagen maar het weer normaliter droog en mooi is. Bovendien is het lente en dan staat alles in bloei.

Je neemt een ticket naar Izmir en logeert in **Selçuk**. Je vindt er goedkope en propere pensions en bovendien is het een gezellig stadje. Vanuit Selçuk kan je makkelijk Ephesus bezoeken en het museum van Selçuk is de moeite waard. De éne zuil van het Artemesion kan je tevoet bereiken. Daarnaast vind je in Selçuk ook de Sint-Johannesbasiliek (één van de kerken van de apocalyps) en een mooie moskee die ook allemaal tevoet te bereiken zijn.

Dan huur je voor twee dagen een wagen. Je kan dan makkelijk Milete en Didima doen. Overnacht in Didima en keer terug en stop in Priëne (of vice versa) en keer terug naar Selçuk. Het is ook mogelijk deze drie sites in één dag te doen en terug te keren.

De rest van de sites is moeilijker te bereiken en hoewel alles bijna mogelijk is om met de dolmus te doen, zal het voordeliger zijn sommige sites met een huurauto te doen.

Wie het wil doen, laat het me weten. Altijd bereid om informatie te verschaffen.

BESLUIT

Geschiedenis is fascinerend. De dagen werk die ik heb gestoken in het schrijven van deze tekst zijn welbesteed. Ik heb dingen bijgeleerd over het verleden van de streek waarvan ik ook deel uitmaak. En die dingen vertellen me ook iets over mezelf. Als ik nu weer een site bezoek zal ik dit vanuit een ander standpunt doen. Telkens zal het een verrijking en vernieuwing zijn en telkens zal ik meer begrijpen van een verleden dat nu ook deel uitmaakt van mijn heden.

De Ionische statenbond was een los verbond. Dat was haar grootste zwakte. Een hechte politieke éénheid bestond niet omdat men teveel aan eigen autonomie van de afzonderlijke stadsstaat hechtte. Dat is de hoofdreden dat zij niet langer de rol konden spelen die zij vervulden in de zesde eeuw.

Daarnaast spelen ook geografische en geologische factoren een rol. De verzilting is voor een havenstad dodelijk en de meeste Ionische staten kwamen tot bloei, dank zij hun gunstige ligging aan zee.

De meest bloeiende en sterkste stadsstaten zijn degene die veel immigratie kenden (Milete en Ephesus). Vandaag is dit een thema dat niet populair is, maar een positieve ingesteldheid tegenover immigratie betekent op termijn een verrijking voor staten.

De teloorgang van de Ionische statenbond leert ook iets over de machtsverschuivingen die telkens in de wereld plaatsgrijpen. Soms denken wij dat 'ons Belgenlandje' samen met andere hooggeïndustrialiseerde landen tot het centrum van de wereld behoort, maar machtsverschuivingen zijn ook nu aan de gang en misschien zal iemand binnen een paar honderd jaar ook over de opkomst en het verval van België schrijven.

Waar ik mezelf veel mee heb beziggehouden is de filosofie van de natuurfilosofen. Ik hou van hun directe openheid en stijl. Ze wonden er geen doekjes om. Het zouden vandaag slechte politici zijn geweest want ze schreven of spraken zeker niet om mensen te behagen, maar kwamen openlijk voor hun mening uit.

In welk schril contrast staat dit met de mooie woorden waar 'het management' over spreekt. 'Je goed voelen in je job', 'respect voor arbeid', ... ja, de natuurfilosofen gebruikten die woorden niet. Zij hadden geen respect voor arbeid en beschouwden dit als iets voor slaven. Maar dat vertelden ze ook openlijk.

De vraag is, heeft men nu wel respect voor arbeid en voor werknemers? Hoeveel mensen gaan er dagelijks kapot aan stress, hoeveel mensen kunnen de werkdruk niet meer aan, hoeveel mensen snakken er niet naar om te kunnen stoppen???

Eerlijkheid, dat vind ik terug bij de natuurfilosofen. En ook afkeer van de macht. Velen onder hen hadden enorm hoge functies kunnen uitoefenen (Heraclitus had zelfs de erfelijke titel van koning maar weigerde dit) maar deden dit niet. Politici in die tijd kwamen uit voor wat ze waren. Maar bij vele van onze politici moet ik denken aan Machiavelli, ze geven zich uit voor democraten maar zijn verslaafd geworden aan de macht.

*Toch, de woorden van Heraclitus indachtig ben ik geen pessimist. *Panta rhei*. Alles is in verandering.*

Laat ons hopen dat de verandering dit keer eens een verbetering inhoudt van de wereld, laat ons hopen dat er politici komen die als ze het echt menen met het welzijn van de werknemers, dit keer even makkelijk gelden zullen vrijmaken voor diezelfde werknemers als ze in het verleden hebben gedaan voor de patroons en de banken.

Het blijft afwachten, maar panta rhei!

AUTEURSRECHTEN VAN FOTO'S

De meeste foto's heb ik geplukt van het internet. Ik heb geprobeerd die foto's te nemen waar geen auteursrechten op zitten. Moest ik toevallig toch foto's hebben genomen waar die wel op zitten, zal ik ze onmiddellijk verwijderen.

REACTIES

Als je tot hier bent geraakt, laat dan iets horen. Alle kritiek is welkom. Ik ben alvast benieuwd.

Groetjes vanuit een veel te warm Turkije.

Marc.